

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

(۲۶۰)

کارهای اعتباری و انطباق بنیادی فقهی

تألیف:

دبیان محمد الدبیان
سیدعباس موسویان

ترجمه:

رضا محبی مجد

تابستان ۱۳۹۲

سرشناسه	:	دیبیان، دبیر
عنوان و نام پدیدآور	:	کارت‌های اعتباری و انطباق‌پذیری فقهی / مؤلفان دبیران محمدالدیبیان، سیدعباس موسویان؛ مترجم: رضا محبی‌مجد.
مشخصات نشر	:	تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	:	۱۹۱ص: جدول، نمودار.
فروست	:	پژوهشکده پولی و بانکی، ۲۶۰
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۵۹۸۲-۶۰-۲: ۷۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتاب حاضر شامل ترجمه ۳ مقاله عربی دبیران محمد دبیران و ۳ مقاله فارسی از سیدعباس موسویان است.
موضوع	:	بانک و بانکداری (اسلام)
موضوع	:	کارت‌های اعتباری (فقه)
موضوع	:	بانک و بانکداری (فقه)
شناسه افزوده	:	موسویان، سیدعباس، ۱۳۳۹-
شناسه افزوده	:	محبی‌مجد، رضا، ۱۳۴۴-
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۹۲ ۲۳۰/۲۲/۵۲۴۷۲ BP
رده‌بندی دیویی	:	۲۹۷/۴۸۳۳
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۲۱۰۱۹۹

www.ketab.ir

نام کتاب: کارت‌های اعتباری و انطباق‌پذیری قلم
مؤلف: دبیان محمد الدبیان، سیدعباس موسویان
مترجم: رضا محبی مجد
ویراستار: محبوبه مهدوی
صفحه‌آرا: زهره محمدیان و مژگان فرجی
ناشر: پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی ایران
چاپ اول: تابستان ۱۳۹۲
بهاء: ۷۵۰۰۰ ریال
شمارگان: ۲۰۰ نسخه

قطع: وزیری
نشانی: تهران، میدان آرژانتین، بزرگراه آفریقا، روبه‌روی پارک سوار بیهقی، پلاک
کدپستی: ۱۵۱۴۹۴۷۱۱۱ صندوق پستی: ۵۸۷۵-۷۹۴۹

تلفن: ۸۸۶۵۷۴۵۰-۵۴
تلفن واحد فروش: ۸۸۶۵۷۴۳۴
دورنگار: ۸۸۶۵۷۳۹۹
پست الکترونیک: Publications@mbri.ac.ir

ISBN: 978-600-5982-60-2

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۸۲-۶۰-۲

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.
مسئولیت مطالب بر عهده نویسنده بوده و از این جهت مسئولیتی متوجه پژوهشکده پولی و بانکی نمی‌باشد.

پیش‌گفتار

امروزه، مراکز پژوهشی و مؤسسات تحقیق و توسعه نقش چشمگیری در رشد و توسعه اقتصادی کشورها ایفا می‌کنند. این مؤسسات با معرفی دستاوردهای جدید علمی، بسترهای لازم را برای افزایش کارایی و بهره‌وری در بخش‌های تولیدی کشور و افزایش توان و استعدادهاى بالقوه و بالفعل اقتصادى فراهم می‌کنند.

پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، به عنوان یکی از مراکز تخصصی مطالعات اقتصادی در سال‌های اخیر از جایگاه ویژه‌ای در معرفی نوآوری‌های مالی و پولی در نظام بانکی و اقتصادی کشور برخوردار شده است. این مرکز با اتکا بر تجربه نسبتاً بلند مدت بیش از ۲۰ سال فعالیت در عرصه‌های تحقیقاتی، از قبیل برگزاری همایش‌های سالانه و ماهانه، برپایی کارگاه‌های آموزشی، انتشار بیش از ۲۷۲ عنوان کتاب، انتشار سه فصلنامه تخصصی اقتصادی به زبان‌های فارسی و انگلیسی و همچنین تأمین نیازهای آماری و اطلاعاتی پژوهشگران، استادان و دانشجویان از طریق توسعه کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی، سهم به‌سزایی در تحقق اهداف اقتصادی کشور در بخش‌های پولی و بانکی داشته است.

مجموعه حاضر که حاوی شش مقاله است، از دو بخش تشکیل شده است: بخش نخست ترجمه سه مقاله به هم پیوسته از استاد دبیان محمدالدیان می‌باشد که در چهارده مبحث مسائل مربوط به کارت‌های اعتباری در بانکداری اسلامی را مورد بررسی قرار می‌دهد. در مباحث نخستین کتاب ویژگی‌های کارت‌های اعتباری، سازمان‌های حامی، شرح فرایند عملکرد کارت و احکام اخذ عوارض صدور آن بیان می‌شود و در مباحث بعدی سایر احکام فقهی مرتبط با این کارت‌ها شامل کارمزد، عوارض و خدمات ارائه‌شده به صاحبان کارت‌ها تشریح می‌گردد و در نهایت در مبحث چهاردهم بحث ورود به عقد ربوی و امکان جعل کارت و استفاده غیرقانونی از آن بررسی می‌شود. بخش دوم سه مقاله تألیفی از دکتر سیدعباس موسویان است که در مقاله نخست به بررسی روابط حقوقی ارکان قراردادهای کارت اعتباری بر اساس فقه امامیه می‌پردازد. در مقاله دوم طراحی کارت اعتباری بر اساس قرارداد

مراجعه را به بحث می‌گذارد و در مقاله سوم راهکارهای بانک‌های اسلامی در انتشار کارت‌های اعتباری را بررسی تطبیقی می‌کند.

پژوهشکده پولی و بانکی امیدوار است انتشار این کتاب مورد استفاده علاقه‌مندان، مسئولان و کارشناسان در این زمینه قرار گیرد. در تدوین و تنظیم این مجموعه همکاران اینجانب در واحد انتشارات پژوهشکده، خانم محبوبه مهدوی مسئولیت ویرایش و نیز خانم‌ها مرگانه فرجی و زهره محمدیان مسئولیت صفحه‌آرایی را به عهده داشته‌اند که بدین وسیله از زحمات ایشان تشکر می‌نمایم.

فرهاد نیلی

رئیس پژوهشکده پولی و بانکی

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
نه	مقدمه مترجم
یازده	مقدمه مؤلف
۱	بخش اول
۳	مبحث اول: تعریف کارت اعتباری
۴	تفاوت بین قرض و اعتبار
۵	تعریف اصطلاحی کارت اعتباری
۵	مبحث دوم: اقسام کارت‌های اعتباری و خصوصیات آنها
۵	قسم اول: کارت اعتباری قابل تمدید یا نوار
۵	قسم دوم: کارت وام موقت
۶	تفاوت کارت اعتباری قابل تمدید و موقت
۷	تفاوت کارت‌های اعتباری با کارت برداشت از موجودی
۸	مبحث سوم: سازمان‌های بین‌المللی صادرکننده کارت اعتباری
۸	ویزای بین‌الملل
۹	مستر کارت
۱۰	امریکن اکسپرس
۱۰	داینرز کلوب
۱۱	مبحث چهارم: طرف‌های کارت اعتباری و تشریح سازوکار عملکرد کارت
۱۱	طرف اول: صادرکننده کارت
۱۱	طرف دوم: دارنده کارت
۱۱	طرف سوم: تاجر پذیرنده کارت

۱۲	طرف چهارم: سازمان حمایت‌کننده از کارت
۱۲	طرف پنجم: بانک تاجر
۱۵	مبحث پنجم: حکم دریافت عوارض صدور، تمدید و تعویض کارت توسط بانک
۱۶	قول اول: جواز مطلق
۱۶	وجه قول به جواز
۱۶	نقد قول به جواز
۱۷	قول دوم: جواز مشروط
۲۱	مبحث ششم: چگونگی رابطه بین صادرکننده کارت (بانک) و دارنده آن
۲۱	قول اول: فرض
۲۲	حکم اخذ عوارض
۲۳	قول دوم: وکالت
۲۳	حکم دریافت کارمزد وکالت
۲۳	نقد این قول
۲۴	بررسی صور احتمالی وکالت
۲۵	قول سوم: حواله
۲۶	حکم دریافت کارمزد حواله
۲۶	نقد این قول
۲۷	قول چهارم: ضمان مال‌م‌یجب
۲۸	دلیل قول به ضمان
۲۹	حکم دریافت کارمزد ضمان
۲۹	نقد این قول
۲۹	پاسخ نقد این قول
۳۰	نظر برگزیده
۳۱	مبحث هفتم: رابطه بین تاجر و دارنده کارت
۳۱	انحصار رابطه بین عقد بیع و اجاره

- ۳۱ مبحث هشتم: رابطه بین تاجر و بانک
- ۳۱ حکم دریافت عوارض توسط بانک از تاجر
- ۳۲ اختلاف اقوال علماء درباره رابطه بانک با تاجر
- ۳۲ قول اول: متمم عقد ضمان
- ۳۲ حکم دریافت اضافه در این قول
- ۳۳ قول دوم: کفالت یا ضمان
- ۳۴ نقد این قول
- ۳۴ قول سوم و کال
- ۳۴ حکم دریافت اضافه در این قول
- ۳۵ نقد این قول
- ۳۵ پاسخ نقد این قول
- ۳۵ قول چهارم: حواله
- ۳۶ حکم دریافت عوض در این قول
- ۳۸ قول پنجم: اجرت واسطه‌گری
- ۳۸ حکم دریافت عوض در این قول
- ۳۹ نقد این قول
- ۳۹ موضع بانک‌های اسلامی و هیئت‌های شرعی درباره اخذ عوارض از تاجر
- ۴۲ مبحث نهم: رابطه بین بانک تاجر (غیر از صادرکننده کارت) با تاجر
- ۴۲ حکم دریافت کارمزد از تاجر توسط بانک تاجر
- ۴۱ قول اول: جواز
- ۴۳ قول دوم: تحریم
- ۴۳ دلیل تحریم
- ۴۴ چگونگی رابطه بین سازمان حمایت‌کننده از کارت و بقیه اطراف کارت
- ۴۴ مبحث دهم: اخذ عوارض از عملیات برداشت نقدی

- ۴۶ مواضع بانک‌های اسلامی در قبال محاسبه درصدی عوارض برداشت
نقدی
- ۴۶ موضوع اول: جواز دریافت
- ۴۶ نقد این موضع
- ۴۷ موضع دوم: تشکیل صندوق‌های ویژه
- ۴۷ مبحث یازدهم: خدمات قابل ارائه به صاحب کارت
- ۴۷ ارائه بیمه
- ۴۷ حکم ارائه این خدمات
- ۴۹ ارائه تخفیف و سوایز
- ۵۱ مبحث دوازدهم: خرید طلا و نقره با کارت‌های اعتباری
- ۵۱ قول اول: عدم صحت مطلقاً
- ۵۲ قول دوم: صحت مطلقاً
- ۵۵ قول سوم: تفصیل بین خرید با کارت دارای پشتوانه موجودی و
بدون آن
- ۵۷ نظر برگزیده
- ۵۷ مبحث سیزدهم: مبادله ارز با استفاده از کارت‌های اعتباری
- ۵۸ محذور اول: تأخر در قبض بدل از صرف
- ۵۸ محذور دوم: وقت محاسبه نرخ ارز
- ۵۹ محذور سوم: اجتماع صرف و قرض
- ۶۲ مبحث چهاردهم: ورود به عقد ربوی برای کسی که
می‌خواهد در وقت مقرر بپردازد
- ۶۴ دلایل این قول
- ۶۷ مبحث پانزدهم: ضررهای کارت اعتباری
- ۶۷ گرفتاری در مشکلات بزرگ اقتصادی
- ۶۸ افتادن در گرداب بدهی‌ها
- ۷۰ انحراف سرمایه‌ها به سمت نیازهای مصرفی و غیرمولد
- ۷۰ امکان جعل کارت و استفاده غیرقانونی از آن و تحمیل هزینه بر
بانک‌ها

۷۱

۷۵

۷۵

۷۷

۱۱۳

۱۳۹

منابع و مأخذ

بخش دوم

پیوست‌ها

پیوست ۱

پیوست ۲

پیوست ۳

www.ketab.ir

www.ketab.ir

مقدمه مترجم

با توجه به رشد روزافزون استفاده از کارت‌های اعتباری بانکی در کشورهای اسلامی و لزوم انطباق کارکرد این کارت‌ها با موازین شرع مقدس اسلام، تحقیقات فقهی متعددی از سوی اساتید و متخصصان بانکداری اسلامی خصوصاً در کشورهایی که در این رشته پیشرفت‌های شایان توجهی را کسب نموده‌اند، انجام شده و بانک‌های اسلامی اقدام به تشکیل هیئت‌های شرعی با هدف نظارت و مراقبت بر عملکرد آنها از نظر تطبیق با ضوابط اسلامی نموده‌اند.

در جمهوری اسلامی ایران که صدور و استفاده از کارت‌های اعتباری بانکی در مراحل اولیه اما در حال گسترش می‌باشد، تشریح ابعاد مختلف فقهی-حقوقی این کارت‌ها و ارائه راه‌حل‌هایی سازگار با فقه شیعه توسط اقتصاددانان مسلمان و فضایی حوزه علمیه، به استقبال بانک‌ها از صدور این کارت‌ها و رواج استفاده از آنها در بین مردم خواهد انجامید. یکی از راه‌های شناخت ابعاد فقهی این کارت‌ها، استفاده از تجربیات دیگر کشورهای اسلامی و ترجمه کتب و مقالات نگارش‌یافته در این زمینه می‌باشد. البته به دلیل حاکمیت اهل سنت در اغلب کشورهای اسلامی و ارائه نتایج چنین پژوهش‌هایی در قالب فقه اهل تسنن، شاید استفاده کامل از آنها در بانکداری جمهوری اسلامی ایران که بر اساس فقه متعالی شیعه اداره می‌شود، ممکن نباشد، لکن به دلیل وجود نقاط اشتراک فراوان شیعه و اهل سنت در مبانی فقهی عملکرد کارت‌های اعتباری، ترجمه و ارائه آنها به جامعه علمی و دینی کشور می‌تواند باعث رشد آگاهی و شناخت علاقه‌مندان به این پدیده شده، موجب تولید فکر و ایده‌های جدید گردیده، به تحرک بیشتر صاحب‌نظران حوزه و دانشگاه در ارائه نظرات اصلاحی و تکمیلی مطابق با فقه شیعه منجر گشته و در نهایت با برخورداری از لطف و عنایات مراجع بزرگوار تقلید (عظم‌الله أجورهم) و کسب فیض از اجتهاد راهگشا و اطمینان‌بخش معظّم لهم، شاهد فتح بابی در گسترش استفاده مشروع از کارت‌های اعتباری در جامعه اسلامی خویش باشیم.

مجموعه حاضر ترجمه‌ای است از سه مقاله پژوهشی به هم پیوسته که حاصل مطالعات همه‌جانبه «استاد دبیران محمدالدبیان» از صاحب‌نظران بانکداری اسلامی در عربستان بوده و در آن بعد از مقدماتی چون تعریف و انواع کارت‌های اعتباری، به تشریح روابط بین طرف‌های این کارت‌ها اعم از صادرکننده کارت، فروشنده، دارنده کارت، بانک واسطه و غیره پرداخته و آرا و نظرات فقهی مذاهب اربعه اهل تسنن درباره نوع روابط بین اطراف کارت‌ها

که تحت کدام یک از عقود اسلامی قرار می‌گیرند، ذکر شده و سپس به اشکالات و نقدهای وارد به این نظرات و پاسخ‌های آنها می‌پردازد و در نهایت نظر نویسنده ارائه شده است (البته بخش‌های کوچکی از مقاله اول که تکراری بوده یا در بانکداری اسلامی کاربردی نداشت، حذف گردیده است).

ضمناً در موارد لزوم مخصوصاً در جایی که نظر فقهای والامقام شیعه با مبانی مطرح‌شده در این مقاله متفاوت بوده، در حد امکان و متناسب با بضاعت ناچیز مترجم، اقوال فقهای شیعی از منابع معتبر فقهی و استفتائات موجود از مراجع معظم معاصر استخراج و به صورت زیرنویس ارائه شده تا موجب بهره‌برداری بیشتری از این مقالات گردد.

در پایان ضمن بوزش از کاستی‌های احتمالی، لازم است از راهنمایی‌های استاد گرامی جناب حجة الاسلام والمسلمین دکتر موسویان قدردانی نموده و از مسئولان محترم پژوهشکده بانک مرکزی که موجبات انتشار و عرضه این اثر را به جامعه حوزوی و دانشگاهی و بانکی کشور فراهم آورده‌اند، تشکر و سپاسگزاری نمایم.

من الله التوفیق

رضا محبّی مجد

پاییز ۱۳۹۱

امروزه کسی قادر به انکار نقش کارت‌های اعتباری در تسهیل امور معیشتی مردم نیست و هر نظاره‌گر اجتماعی حجم زیادی از این کارت‌ها را در بازار کشورهای ما می‌بیند. در حال حاضر اکثریت مردم یک نوع یا بیشتر از این کارت‌های اعتباری را همراه خود دارند.

در گزارشی از سوی مؤسسه پولی «ساما» درباره توسعه اقتصادی، ذکر شده که وام‌های کارت‌های اعتباری در سال ۲۰۰۶ میلادی سیر صعودی داشته، یعنی از ۴/۶ میلیارد ریال (اسعودی) در سه ماهه اول سال به ۵/۵ میلیارد ریال در سه ماهه دوم سپس به ۶/۷ میلیارد ریال در سه ماهه سوم و نهایتاً به ۷/۳ میلیارد ریال در سه ماهه آخر یعنی ۶۰۰ میلیون ریال بیش از سه ماهه سوم رسیده است.

بر این اساس تصمیم گرفته شده مقالاتی به کارت‌های اعتباری اختصاص داده شود. غالب مقاله اول به فهرست توصیفی از کارت اعتباری و بیان ویژگی‌هایش، سازمان‌های حامی کارت اعتباری، شرح سازوکار عملکرد کارت و احکام اخذ عوارض صدور آن اختصاص خواهد یافت و مقالات دوم و سوم به تکمیل احکام فقهی مرتبط با این کارت‌ها از قبیل عملکرد و کارمزد آنها پرداخته می‌شود تا آثار منفی کارت‌ها نیز معلوم شود.